

priznanimi pedagogi slovenisti pa je pred vojno pripravil štiri knjige Slovenske čitanke, po vojni pa novo izdajo Četrtega berila; obe učni knjigi sta izšli še v več ponatisih.

Šele triindvajset let po diplomi se je dr. Ruplu izpolnila želja, da bi se zaposlil v knjižničarski službi. Leta 1946 je bil imenovan za vodjo Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. To osrednjo slovensko knjižnico je iz njene predvojne primitivnosti razvil v moderno knjižnično ustanovo, ki ji gre veljava najboljše v naši državi. Ni skrbel samo, da so se zapolnile vrzeli v njenih fondih, ki so ostale bodisi kot dediščina preteklosti bodisi kot posledica vojne, ampak je načrtno razvijal vsa področja knjižnične dejavnosti. Razvil je njeno notranjo organizacijo, ustanovil nove oddelke in zbirke, ob skrbi za čimboljši strokovni kader dvigal strokovnost knjižničarskega dela ter skušal knjižnico in njeno vlogo v kulturni sredini slovenskega naroda tudi navzven čimbolj uveljaviti. Poleg tega je bil med ustanovitelji strokovnega društva knjižničarjev Slovenije in zveze jugoslovanskih bibliotekarskih društev ter obema vseskozi eden najvidnejših voditeljev. Sodeloval je na vseh domačih knjižničarskih strokovnih manifestacijah in večkrat zastopal jugoslovansko bibliotekarstvo na mednarodnih sestankih. Tako je leta 1958 vodil delovno skupino za bibliografijo na tritedenskem simpoziju Unesca za evropske narodne knjižnice. Kot zastopnik slovenskih knjižničarjev je bil dalj časa član Sveta za prosveto in kulturo LR Slovenije.

Tako praznuje dr. Mirko Rupel svojo šestdesetletnico kot vodja osrednje slovenske znanstvene knjižnice, kot naslednik svojega učitelja dr. Kidriča na slavističnem oddelku ljubljanske univerze, kot priznan slovstveni zgodovinar, jezikoslovec in knjižničarski strokovnjak in avtor dolge vrste znanstvenih in strokovnih del s teh področij, kot popularni usmerjevalec živega slovenskega jezika, kot spreten društveni delavec med slovenskimi slavisti in knjižničarji, skratka — kot ena najvidnejših osebnosti sodobnega slovenskega kulturnega življenja. Njegova prehojena življenjska pot je bila vseskozi ustvarjalna. Želimo, da bi nam tudi v prihodnje tako široko razdaljal svoje sposobnosti in da bi srečno ustvaril kopico svojih načrtov, med katerimi bo že prvi, pravkar napisana monografija o Primožu Trubarju, najlepša krona njegovega štiridesetletnega javnega delovanja in šestdesetletnega življenjskega jubileja.

Branko Berčič

PURIZEM IN PRAVNIŠKI JEZIK

Slovenski znanstveniki, posebno še pravniki, ki jim radi očitajo, da so se premalo brigali za pravilnost znanstvenega izrazoslovja, niso prevzemali tujih strokovnih imen v slovenščino kar na slepo, marveč so termine pazljivo vejali in se odločali zanje le, če za tiste pojme ni bilo domačih izrazov. Že nekaj časa pa se dogaja, da skušajo posamezniki nadomeščati nekatere ustaljene tuje izraze, ki so stroki neogibno potrebni, z domačimi, ki pa onim niso enakovredni. Deloma gre za prave tujke, zelo pogosto pa za srbohrvatske izposojenke ali celo za izraze, ki samo na videz niso slovenski.

V naslednjem hočemo osvetliti nekoliko značilnih primerov take skrbi za »čistost« našega jezika.

1. *Interes in interesent*. Po SP 1950, 324, pomeni *interes prid, korist, zanimanje, in ima obenem z izpeljankama *interesent in *interesirati (se) označbo, da se ji je v skrbnem jeziku ogibati. Pomensko pa stvar zdaleč ni tako preprosta, kakor jo slika SP. Interes nima le teh treh pomenov, marveč še nekatere druge: deležnost (Teilnahme, contagio alcjs rei), udeležba (Beteiligung, societias alcjs rei), zadevnost (Rücksichtnahme, relatio ad alqd), prizadetost (Mitleidenschaft, conscientia), zlasti pa še prizadetost, če gre za bodočo korist, se pravi za korist, ki še ni eksistentna. V temle poslednjem primeru gre za važen pravni termin pravnega prava. Da bi mogla stranka odvrniti od sebe pretečo izgubo bodoče koristi, ji zakon priznava pravico, zahtevati od sodišča s posebno, tako imenovano tožbo za ugotovitev, da se ugotovi obstoj njene pravice ali njenega pravnega odnošaja, oziroma neobstoj pravice ali prava. Ko tožnik vlaga tožbo za ugotovitev, pa mora sodišču izpričati, da ima že zdaj pravni interes na ugotovitvi obstoja (neobstoja) pravice ali pravnega odnošaja. Pri tej tožbi gre za zavarovanje bodoče koristi, torej za prizadetost, ker tožniku preti izguba te koristi. Strokovni izraz pravni interes izraža to tožnikovo prizadetost in se ne da nadomestiti z nobenim drugim strokovnim izrazom.

Beseda interes je nastala iz tretje osebe ednine latinskega glagola intersum, interesse, ki mu je prvotni pomen biti vmes. Sta pa tudi še dva prenesena pomena, in sicer razlikovati se in biti prisoten (pri čem ali v čem), biti udeležec. Neosebna edninska oblika interest se preneseno rabi v pomenih razlikuje se ter to je važno, pomembno. Na tej podlagi so se v vseh modernih jezikih razvili izrazi za pojme deležnost, udeležba,

zadevnost in prizadetost, tako n. pr. v nemščini v obliki das Interesse, v francoščini l'interêt, v slovenščini interes, saj noben jezik ne premore lastne domače besede, ki bi nadomestila ves pomenski obseg tujke.

Enako je z izpeljanko interesent. Tudi zanjo ne premore ne slovenščina ne drugi jeziki polnovrednega domačega izraza. Ko nastane potreba, da napišemo besedo interesent, pogosto ne vemo, kakšne vrste je zadevni interes, ker nam bo to jasno šele, ko bo pravni položaj razjasnjen. Pa tudi tedaj, kadar od vsega začetka vemo, kakšen je strankin interes, ga bomo težko označili z dobro domačo besedo. Na voljo so nam zgolj prisiljene novinke ali pa niti te ne. Subst. koristnik beremo čedalje pogosteje, toda nadomestilo termina interesent to ni. Podobnih izpeljank, ki bi se naslanjale na subst. prid in zanimanje, pa sploh nimamo.

Skratka, tujki interes in interesent sta s svojimi sorodnicami vred izraza, ki sta slovenščini potrebna.

2. *Inozemski, zamejski, tuj.* Nekateri so mnenja, da je ruska izposojenka inozemski v slovenščini odveč, češ da nam popolnoma zadostuje naš domači pridevnik zamejski. Sklicujejo se na SP 1950, 889, kjer beremo pod geslom zaméjen, -jna, -o po Plet. II, 851 posneto pojasnilo, da gre pri tej besedi in izpeljankah iz nje za nekaj, kar je za mejo (zamejnik, zaméjniški, zaméjec, zamejski, zaméjstvo). Vendar nam že samostalnika zaméjnik in zaméjec povesta, da je treba razumeti to skupino besed v pomenu nečesa, kar je neposredno onkraj meje. Sosed gosposčine za mejo se je imenoval Zamejec, ker je mejilo njegovo kmečko posestvo na tla gosposčine. Cafov zamejaneec je po Pleteršniku der Anrainer einer Provinz, pokrajinski sosed. Pri izpeljankah, tvorjenih na osnovi samostalnika meja, gre z nekaj izjemami, ki ne sodijo semkaj, zmerom za tako imenovano Grenznachbarschaft, mejno sosedstvo. Medtem ko je torej zamejsko samo tisto, kar je takoj za mejo, pa je inozemsko vse, kar ni v naši državi*. Predlog *Pravnika* 1958, 463, naj se opustijo besede, tvorjene iz osnove inozem, in nadomestijo s tuj, tujina ipd., pa je prav tako nesprejemljiv, ker sta to dva pojma: tuj, fremd, peregrinus — inozemski, ausländisch, externus. Z izgubo besed inozemski, inozemstvo, inozemec itd. bi se slovenski jezik osiromašil, stroka pa bi zgubila važen termin, ker bi se dva natančno diferencirana pojma po sili združila v eni besedi.

3. *Čin, stopnja, vrsta, red.* SP 1950, 129, je po pravici označil s križcem besedo čin s sorodnicami, kadar pomeni dejanje (junaški čin, činiti, činjenica, činovnik), toda glede na dejansko jezikovno stanje je vendar potrdil samostalniki činitelj ter dovolil rabo besede čin v pomenu stopnje (čin ministra). Pri tem pa gre pravzaprav za vprašanje, kako naj prevajamo nemški pravni termin der Rang. SP 1950, 669, je rešil stvar tako, da priporoča zanj tri izraze: čin, vrsta, red.

Subst. vrsta in red nista primerna. Obe besedi izražata druge, natančno določene pojme: vrsta pomeni die Reihe, ordo, red pa die Ordnung, po latinsko tudi ordo. Srbi so se odločili za tujko rang, ki jim je ljubša kakor čin (prim. Ristić-Kangrga, 1936, 1148, kjer beremo zanj rang, čin, položaj, (raz)red, vrsta). Ker ima rang v SP 1950 križec, nam ostane samo še hrvaški čin. Ivan Babnik ga je vpeljal v svoji *Pravni terminologiji*, 1894, 526 sl., in mu dodal lepo vrsto sestavljenk in rekel: ustanovitev čina, činovni razred, razdelba po činu, činovni spisek, činovni red, činovni razkaz, priznava činovnega reda, razvrstiti v red po činu. Babnikovo imenoslovje je prešlo tudi v splošne slovarje. Anton Bartel je potem ves zadevni pojmovni kompleks pravilno takole uredil: Ordnung = réd; Charge (Charakter) = čin; Würde = dostojanstvo; Grad = častna stopnja; Vorrang = prvenstvo, prvo mesto; ein Mann von Rang = mož imenitnega stanu; Rangbestimmung = določba dostojanstva, častne stopnje, ustanovitev čina; Rangklasse = činovni razred; Rangliste = činovni imenik; Rangsordnung = činovni red, dostojanstveni red, razredba. Spričo tega jasnega, dobrega in ustaljenega imenoslovnega stanja pa preseneča predlog *Pravnika* 1958, 60, naj se namesto besede čin uporablja stopnja.

Beseda stopnja, die Stufe, gradus; ne ustreza pojmu čin, der Rang, ker ima drug, natančno določen pomen, ki nima neposredne zveze s pojmom, ki o njem govorimo. Važni termin die Rangstufe, gradus loci (honoris), bi bil Slovencem neprevedljiv in odpravljen iz pravnega izrazoslovja, če bi se uresničil *Pravnikov* predlog. Zato pa bi raven slovenskega pravnega izrazoslovja zdrknila za okoli 100 let nazaj, saj bi ostala cela vrsta nepogrešljivih strokovnih izrazov pravnoorganizacijskega značaja brez ustreznega imenoslovnega nadomestila, to pa izrazov, ki so popolnoma udomačeni. Zaradi tega naj stvar ostane taka, kakor jo je rešil SP 150, 129 in 669.

* Op. uredništva: V vsakdanji knjižni slovenščini se rabi včasih zamejski, zamejstvo ipd. v pomenu inozemskega: doma in v zamejstvu.

4. *Predel, pokrajina*. Sledeč Pleteršniku II, 284, je potrdil SP 1950, 603, samostalnik predel kot izraz za oddelek v vlaklu, v hlevu ipd., toda označil ga je z zvezdico za ostale primere, če bi šlo za pomen pokrajine, kraja, okolice (najlepši "predeli naše domovine). Pomenoslovno gre za razloček med geografskim terminom regija, die Region, regio, ter občnim imenom pokrajina, die Gegend, locus. Pleteršnik se je lotil problema pod t. 4 takole: »die Region (geogr.) (Cigale v *Terminologiji*); die Gegend novo knjištvo; hs.« On in Anton Bartel sta zabeležila besedo v obliki gorski predel, das Scheideck, torej kot geografski termin.

Po Pleteršniku bi bil izraz predel dovoljen v zemljepisnem pomenu regija, v pomenu pokrajina pa ne, češ da je taka raba pod vplivom srbohrvaščine. Pri tej kritiki potemtakem ne gre, kot se navadno misli, za grajo izposojene besede, ampak za vprašanje, ali se sme geografski termin rabiti tudi kot občno ime.

Toda strokovni izraz predel ni potreben le zemljepisni vedi, temveč tudi zgodovini prava. Termin pravni predel je izraz, s katerim loči zgodovinar prava ozemlje, ki si je ohranilo svoj prvobitni domači red, od ozemelj, čez katera je zavladal zmagovalni gospodujoči razred. Govorec o pravnih predelih slovenskega ozemlja v srednjem veku, razlaga znanstvenik svojim bralcem jasno in natančno, da ima v mislih tiste nepofeudaljene slovenske pokrajine, ki so si ohranile svojo lastno ali — tako pravijo Nemci — nadanjo (bodenständig) pravno ureditev tudi še dlje časa pod fevdalci. Za poimenovanje takih neodvisnih predelov ne morejo priti v poštev občna imena kraj, pokrajina, območje, del ipd. Občno ime del je neustrezno zlasti zaradi tega, ker pri pravnih predelih ne gre za dele ozemelj, recimo za dele gospočin, ampak vselej za prava ozemlja, ki so bila po velikosti enaka pokrajinam ali celo deželam.

Besede, ki rabijo več strokovnim izrazom, postanejo često občna imena, če so nekateri primeri rabe že po naravi stvari same taki, da se ne ve, ali gre še za strokovno ali pa že za občno ime v splošni rabi. Kot takšno občno ime se nam predstavlja beseda predel v najnovejših spisih Antona Melika: Savinjski predel (*Štajerska s Prekmurjem*, 1957, 421 sl.), zgornji predeli Slovenije (*Posavska Slovenija*, 1959, 19) itd. Ni razloga, da ne bi smeli tako pisati tudi leposlovci.

Pravnik 1958, 388, se je čutil poklicanega, svetovati pravnikom, naj se ogibajo izraza predel, češ da je izposojen iz srbohrvaščine. Iz gornjega pa izhaja, da to ni z ničimer upravičeno.

5. *Razprava, obravnava*. Strokovni izraz razprava pomeni po SP 1950, 682, študijo (spis) ali pa obravnavo zadeve, vprašanja, na sodišču; glagol razpravljati pa isto kot obravnavati (preiskovati). Termin razprava je Plet. II, 299, označil za srbohrvatsko izposojenko, ki v tem jeziku pomeni die Abhandlung sowohl vor Gericht als auch in einer Schrift. Slovenski pravni pisci so se še pred Pleteršnikom odvrnili od domačega termina obravnava in njegovih izpeljank, ker je pomen termina razprava mnogo bolj splošen od termina obravnava, saj pomeni tudi plod funkcije (spis), ne pa zgolj dejavnosti, in tudi zato, ker se je v pravniških krogih utrdilo mnenje o funkcionalni razliki dveh pomenov. Medtem ko se nanaša pojem obravnavanja predvsem ali celo zgolj na uradni postopek pooblaščenega organa, pa zadeva pojem razpravljanja pravdopravno dejavnost vseh oseb, nastopajočih pred organom, ki je pooblaščen za postopek. Vrhu tega je morda prišel v poštev še moment, da je razprava obča slovanska beseda, medtem ko je obravnava slovenska posebnost. Ko se je konec prejšnjega stoletja ob vpeljavi takrat novega civilnopravnega postopka pojavil novi nemški termin die mündliche Streitverhandlung, se Karel Strekelj kot urednik *Državnega zakonika* ni niti malo pomišljal nazvati ta postopek ustno sporno razpravo, ker je bil pomen postopka v nemškem izvorniku nedvomno prenesen od uradnega obravnavanja po starem na razpravno dejavnost pravnih strank. Izrazoslovni razvoj našega pravdoslovja je bil skratka takšen, da je izposojenka razprava domala spodrinila domačo obravnavo.

Nedavno so se pojavili jezikovni uredniki z nenadnim mnenjem, naj izposojeno razpravo kratko in malo nadomestimo z domačim terminom, ki da je po krivici zastavljen. Stanje našega zadevnega izrazoslovja se poluradno (*Pravnik* 1958, 463) predstavlja tako, da je strokovni izraz razprava via facti že nadomeščen s terminom obravnava v novih kazenskih predpisih in da zaradi tega ni upravičenega razloga, da bi v takih primerih še naprej trdovratno pisali razprava. Praksa pa je pokazala, da ta beseda nikakor ni omejena samo na kazensko področje. Piscu pričujočih izvajanj popravljajo uredniki termin razprava brez izjem v besedilih razprav, ki niso s področja kazenskega prava. Lahko se reče, da je termin razprava sploh prepovedan, tako da bi se morali v pravnem izrazoslovju držati samo besed, tvorjenih na osnovi samostalnika obravnava.

Naši priznani poznavalci pravnega izrazoslovja Ivan Babnik, Karel Štrekelj in Danilo Majaron, od leksikografov pa Cigale, Janežič in Caf (Plet. II, 399) ter celo Fran Levstik sam (razpráven in razpravílo), so enodušno potrdili besede, tvorjene na osnovi termina razprava, in to v njega najširšem pomenu, ne zgolj v pomenu spisa. V splošnih slovarjih se je to besedje utrdilo na tej podlagi tako, da je Anton Bartel za besedo verhandeln sicer še navedel oba glagola (razpravljati in obravnavati), toda za termina die Verhandlung in die Hauptverhandlung je zapisal samo razprava, glavna razprava, za termin die Tagsatzung pa razpravni dan (narok). (Se bo nadaljevalo.)

Dr. France Goršič

PREŽIHOVA ZNAČKA

Odkar se je pismenost splošno razširila, je tako: četudi znajo brati vsi, pritegne knjiga tega kar brž in ga ne spusti prav do konca, drugega zajame njen posebni čar mogoče šele za leti, medtem ko ostane tretjemu celo vse življenje bolj ali manj tuja in malo potrebna. Vzrokov za to je gotovo obilo — od čisto značajskih, osebnostnih potez vsakega posameznika pa preko primerne oziroma neprimerne, uspešne ali neuspešne vzgoje v mladih letih vse do takega ali drugačnega okolja in priložnosti v poznejšem življenju.

Navadno imamo za najbolj poklicano šolo, da bi zbudila učencem smisel in veselje za branje. Resnica je pa bila in je še dostikrat le ta, da je šola sicer dala mlademu človeku neke osnove za branje, a pot do knjige je našel večkrat izven in celo mimo nje.

Pogosto lahko odloči golo naključje. Koroški kmečki možak je popisal v svojih spominih, kako se je to zgodilo pri njem. Ko je končal tedanjo nemško šolo, je ves srečen zagnal knjige v kot v dobri veri, da se jih je za vselej odkrižal. Potem je zrasel že v postavnega fanta in takemu je nekoč med šaro prišla pod roke slovenska povest. Poskusil je malo za branjem, kar tako, ne zares, a ni in ni mu šlo, še tisto borno znanje mu je bilo precej izpuhtelo. Nejevoljen je knjigo odložil — pa drugi dan spet posegel po njej, ker je bil zaslutil mikavno vsebino. Zdaj se je vnel v njem pravi boj med pomanjkljivo bralno usposobljenostjo, ki mu je velevala, naj vse skupaj pusti, pa med slutnjo lepe zgodbe, ki ga je privlačevala. Zmagala je nazadnje le trdna volja po spoznanju neznanega vabljivega sveta in odtlej mu je knjiga redna spremljevalka.

Da ima prav knjiga lahko velik vpliv zlasti še na mladega človeka, je bilo znova in znova ugotovljeno. Za dobri vpliv se radi sklicujemo na izpovedi znamenitih mož, kakor sta recimo Maksim Gorki ali Prežihov Voranc, o slabem govore sodne kronike. Zato je skrb napredne družbe za pozitivni vpliv, se pravi za razširjanje dobre knjige, zelo razumljiva. Seveda pa je knjiga zlasti še danes samo eden izmed številnih činiteljev, ki množično sooblikujejo človeško zavest. Znani močni tekmeč ji je postal n. pr. film, ki je zaradi svojih posebnih lastnosti pri nekaterih starostnih stopnjah in slojih prebivalstva že dosegel prevlado. Najbrž pa še zmeraj drži, da so vtisi prebranega dela sorazmerno silnejši in trajnejši, vplivna moč zato večja.

Ker je naša šola eden od pomembnih oblikovalcev socialistični družbeni zamisli ustrezno vsestransko in skladno razvite osebnosti, posveča veliko skrb seveda tudi pravemu odnosu mladine do knjige. Že sam učni načrt za slovenski jezik ji nalaga to dolžnost in poleg že ustaljenih metod daje pobudo še za nove načine. Ker pa je neobvezno navadno privlačnejše od obveznega, je treba misliti tudi na take oblike.

Prav zato smo se slavisti v koroškem kotu odločili za pri nas nov poskus, kako še posebej približati dobro knjigo mladim ljudem, med njimi tudi tistim, ki so morda bolj dovtetni za zunanjo spodbudo. Tako se je rodila zamisel PREŽIHOVE ZNAČKE. Če podeljujemo posebne značke kot priznanje za prizadevnost in uspehe dobrim športnikom, planincem, pionirjem in drugim, zakaj jih ne bi uvedli tudi kot priznanje mladini za spoznavanje dobrega leposlovja? Udelajmo neizkušenim začetek poti tudi s takim prijemom, dalje bodo stopali potem že sami in samostojno.

Gre torej za plemenito kulturno tekmovanje mladine z vrstniki in s samim seboj, na zunaj kronano z osvojenjo značko, na znotraj z obogatenim in izpopolnjenim osebnim profilom.

Značko smo imenovali po Prežihovem Vorancu iz dveh razlogov: ker je pisatelj tukajšnji rojak in ker se uvršča med največje naše sodobne pisatelje. Prav na tem pa je poudarek zamisli — na dobrih sodobnih slovenskih leposlovnih delih, ob katerih naj bi se mladini zbudil smisel za poglobljeno in kritično branje, izostrila sposobnost za pravilno vrednotenje, razvijala estetska in etična čustva, zlasti ljubezen do sociali-

Ocene, poročila, zapiski

PURIZEM IN PRAVNIŠKI JEZIK

(Nadaljevanje in konec)

Poznamo čedno vrsto izrazoslovnih sestavljenk, ki se jim prilega le pridevniško določilo razpraven, medtem ko bi pridevnik obravnaven tu zvenel prisiljeno. Govorimo zgolj o razpravnem jeziku, zakaj če bi govorili o obravnavnem jeziku, bi nastal dvom, ali ne gre morda za način formalnega izražanja pred sodnikom, kakor je bilo v Rimu, kjer je pretor obravnaval le po določenih obravnavnih formulah. Če bi rekli obravnavna soba, bi to pomenilo sobo, v kateri se vršijo zgolj sodni naroki, medtem ko oznaka razpravna soba pove, da gre za prostor, v katerem so različni sestanki, posveti in pretresi (cf. konferenčna soba). In kako naj imenujemo po slovensko die Verhandlungsmaxime? Za ta pojem pride v poštev edino termin razpravna maksima, saj je samo ta izraz nasprotje *obravnavni maksimi, ki se kot termin sicer res ne rabi, a je možna oznaka za pravdopravno dejavnost sodnika, ki deluje po svoji spodbudi brez pravnih predlogov strank. Če je pravdni postopek popolnoma ali deloma pismen, to se pravi, če vlagajo pravdne stranke svoje spise in predloge pismeno, tedaj se pač ne more reči, da sodnik pismeno obravnava s strankami, pač pa se lahko reče, da razpravlja s strankami samo pismeno. Sodilo, o katerem govorimo, nujno sili izrazoslovca k izključni rabi terminov, ki so determinirani s pridevnikom razpraven, zlasti terminov: dnevi, spisi, predlogi, zapisniki, poročevalci ipd. Ali je bilo res treba od mrtvih zbuditi toliko izrazoslovnih vprašanj, ki so mirno počivala skoraj sto let?

Upoštevajoč dejstvo, da je najnovejša kazenska zakonodaja kot izključno uveljavila besede, izpeljane iz termina obravnava, smo zaradi prepotrebne stalnosti pravnega izrazoslovja za to, da pri tem ostane, ker termin obravnava dobro ustreza procesni dejavnosti sodnika, ki po uradni dolžnosti ugotavlja dejanska stanja, za katera potem uporabi zakonske predpise. Pojem obravnava je dejansko blizek tistemu, kar je bistveno pri inkvizicijskem postopku, tak pa je kazenski postopek po svoji veliki večini. Toda menimo, da je besede, tvorjene na osnovi termina obravnava, treba strogo omejiti na področje kazenskega prava. Civilnemu pravdnemu postopku so potrebni izrazi, ki izhajajo iz termina razprava, katerega neslovenski izvor je že zdavnaj popolnoma zbrisana. Potrebnost takih izrazov je razvidna ob glagolu razpravljati, ki edini ustrezno izraža pravno dejavnost strank pred pravnim sodnikom. Glagol obravnavati je za ta namen neustrezen, ker bi dejansko pomenil ravnanje (das Ebnen), to je pravdno dejavnost, ki jo dandanes izražamo z glagolom poravnovati. Pravdni sodnik sicer res tudi poravnava stranke, toda njegova zakonita dolžnost je kontradiktorno razpravljati z njimi, kolikor ga pač k temu pozovejo stranke same.

Slednjic je tu še en razlog. Sedanja ustna razprava sicer ni več ustna sporna razprava, ker je v veliki meri usvojeno načelo pismenosti, toda ostala je isto, kar je bila, naprava pravdopravne ustnosti. Njeno nasprotje je pismena razprava. To pa je pojem, ki oznake pismena obravnava ne pienes, ker je le-ta contradictio in adjecto, a tudi kot izraz ni točna, saj sodnik ne obravnava, marveč samo razpravlja s pravnimi strankami, ki vlagajo pismene predloge.

6. *Ublažiti in umiliti*. Nadaljnji primer skrbi za »čistost« jezika je glagol ublažiti, ki se je proti njemu izrekel *Pravnik* 1958, 388, češ da se ga je treba ogibati in rabiti samo glagol umiliti (omiliti je očiten lapsus). Na splošno veljata glagola ublažiti in umiliti za soznačni besedi, toda pravno izrazoslovje ne more pogrešati ne tega ne onega glagola.

Osnova glagola blažiti in njegovih izpeljank je pridevnik blag (izpeljanke so blažen, blaženost, blaženstvo, blaženec, blažitelj, blažiteljica, blažilo, blažilen, blažilnost; SP 1950, 96). Razen tega so sestavljenke z blago- (blagodejen, blagodušen, blagoglasen, blagohoten itd.) Pridevnik blag ni tuja, ampak pristna domača beseda. V pravu se srečujemo z izrazom blagopravnost (die Billigkeit, aequitas), za katerega ima Andrej Recelj (1582) na področju gorskega prava izviren termin spodobščina, za razliko od ostre pravde, das peinliche Verfahren (Zapovedni list iz leta 1570). Gre za uporabo blažjega prava, ki individualizira kazen (ius aequum) v nasprotju s strogim pravom (ius strictum). Načelo blagopravnosti je v tem, da je sodnik pooblaščen izreči blago kazen namesto predpisane stroge kazni.

Bistvo blagopravnosti potemtakem ni v tem, da se izrečena kazen umili, marveč

v tem, da se izreče druga, blažja kazen namesto redne strožje kazni. Ivan Babnik v svoji *Pravni terminologiji* tega ni upošteval, temveč je prevedel termin *aequitas* zelo ohlapno z besedama primernost in pravičnost. Ta pomanjkljivost slovenskega pravnega izrazoslovja je postala sčasoma zelo neprijetna.

Na srečo je SP 1950, 827, ohranil glagol ublažiti in njegove izpeljanke (ublažen, ublažitvev, ublaževati, ublaževanje, ublažilen). Pleteršnik II, 706, netočno prevaja ublažiti z *mildern, besänftigen, mild stimmen*, torej lat. *mitigare, placare, lenire*, kar pomeni umiliti. Toda Pleteršnik je vedel, da gre za izviren slovenski novoknjižni razvoj, in glagola ublažiti ni označil za izposojenko.

Našim slovarjem ni znano sodilo, da blaga kazen nadomešča strogo zakonsko kazen, mila kazen pa da je konkretno odrejena kazen, ki je v mejah zadevnih sankcijskih določb umiljena, to se pravi zmanjšana ali kako drugače olajšana. Le sodnik more kazen ublažiti, to se pravi izreči ob danih pogojih drugo, blažjo kazen namesto redne stroge kazni, ki jo določa zakon, seveda pa je tudi pooblaščen kazen, ki jo je določil, zaradi važnih olajševalnih okoliščin umiliti. Umiliti pa je mogoče tudi pravnomočno kazen v stadiju njenega izvrševanja, kolikor so za to, n. pr. za pogojni odpust in druge olajšave, pooblaščen organi, ki jim je poverjena kazenska izvršitev. Takih umilitev je dolga vrsta, vse pa so pojmovno daleč od ublaževanja kazni, ki je prerogativa sodečih sodnikov.

Pridevniku *mil* (SP 1950, 356) pripisuje Pleteršnik (I, 581) troje pomenov, od katerih je za naš predmet važen zgolj prvi, ki se nepričakovano glasi *barmherzig, gnädig, misericors, lenis*. To je menda zapeljalo Ivana Babnika, da je termin *die milde Strafe* (st. 447) napačno opredelil za milostno, namesto pravilno za *milo kazen*.

Nesprejemljiv je nasvet, da naj opustimo glagol ublažiti kot pravnikom nepotrebno besedo, češ da je edino uporaben glagol umiliti. Razločevanje pojmov blaženje kazni in miljenje kazni je na področju kazenskega prava osnovne važnosti. Stvar pa ne zadeva samo pravnega izrazoslovja, ampak je pomembna tudi za knjižno slovenščino nasploh, saj bi bila brez potrebe oropana pristne slovenske besede, ki je živa in splošno razširjena.

7. *Usposobiti (se), izučiti (se) in izuriti (se)*. *Pravnik* 1958, 388, je sprožil vprašanje, ali ne bi kazalo opustiti glagol *usposobiti (se)* in ga nadomestiti z domačima *izučiti (se)* in *izuriti (se)*. Že Ivan Babnik je sprejel v svojo *Pravno terminologijo* splošni termin *befähigen* = *usposobiti* oziroma *qualifiziert sein* = *usposobljen biti*, izrazov *izučiti (se)* in *izuriti (se)* pa ni upošteval, ker jih je očitno imel za besedi, ki s pravnim izrazoslovjem nimata zveze. Besede, kot so *ausbilden, auslernen, ausstudieren, geübt machen, einüben* ipd., zaman iščemo v Babnikovi terminologiji. Ivan Babnik je dobro čutil, da gre v tem primeru za izraze splošnega besedišča, ne pa za vprašanje znanstvenega izrazoslovja.

Glagol *usposobiti* je zabeležil tudi Plet. II, 734, hkrati z izpeljankami *usposobilo, usposobitev, usposobljenost in usposobljenje*. Navedene so kot besede, ki jih rabijo Cigale, Državni zakonik in nova književnost. Anton Bartel ima glagole *sposobiti, usposobiti in usposabljati*, pridevnik *usposobljen* ter samostalnike *usposobljenost, sposobnost, usposobitev, izpit usposobljenosti, sposobnostni izpit*. Tudi SP 1950, 316, navaja za pojem kvalificirati *usposobiti, oceniti*, dalje ima samostalnike *sposobnost, usposobljenost, océna, ter posebej (str. 839) še glagol usposobiti (koga, se) in izpeljanke usposobljen, usposobljenost, usposobljenosten (usposobljenostni izpit), usposobitev, usposobljenec, usposobljenka in usposobljenje*. Spričo takega stanja stvari ni mogoče razumeti, zakaj bi se morali glagolu *usposobiti* odpovedati.

Glagoloma *izučiti (se)* in *izuriti (se)* se sploh ne bi dala podeliti veljava tako absolutno abstraktnega pomena, kakršnega imajo prej navedeni glagol *usposobiti* in izpeljanke. Termin *usposobljenost* ima splošen pomen. Zato se *usposobljenostni izpit*, ki je vseskozi v rabi, niti slovniško niti izrazoslovno ne more nadomestiti s kakim izučnostnim ali izurjenostnim izpitom. Tudi glagolnika *izučenje (die Erlernung, ediscere)* in *izurjenje (die Ausbildung, excolere)* nimata take prožnosti. Vrh tega dovoljuje dovršnik *usposobiti* tvorbo nedovršnika *usposabljati*, medtem ko bi izražal nedovršnik *izučevati* zgolj trajnost dejanja, nedovršnik *izurjevati* pa bi bil neroden neologizem z isto hibo, saj bi pomenil to, kar izražajo glagoli *uriti, vaditi in vežbati*.

Navedli smo nekoliko, vendar dovolj razlogov, ki govorijo v prilog nadaljnji rabi glagola *usposobiti* in njegovih izpeljank*.

* Op. uredništva: Prepričani smo, da tudi brez navajanja razlogov ne bi bilo mogoče s predpisom ali priporočilom ukiniti besede, ki so že desetletja last živega knjižnega jezika.

8. *Zaščita in varstvo*.^{*} Čudna usoda se piše v zadnjem času besedi zaščita, ki jo imajo za našemu izrazoslovju nepotrebno srbohrvatsko izposojenko, češ da izraža prav isto kot domača beseda varstvo (*Pravnik* 1958, 388). Toda na indeks so postavili izraz, ki je potreben ne le pravnemu izrazoslovju, temveč tudi knjižni slovenščini nasploh.

Glagol štiti je pristna domača beseda, ki je bila le nekaj časa pozabljena (Anton Breznik, *Slovanske besede v slovenščini*, 1909, 28). Pri izpeljanki zaščita potemtakem ni govora o pósodi. Plet. II, 883, jo je izrecno potrdil in od njega jo je vzel Anton Bartel. Z vsemi njenimi nadaljnjimi izpeljankami jo je priznal tudi SP 1950, 900.

Prav tako velika zmeta je v trditvi, da sta pravna pojma zaščita in varstvo istovetna in da zato termin zaščita ni potreben. Strokovni izraz zaščita pomeni pravno, lahko bi se reklo načelno ali teoretično zavarovanje, der Schutz (Schirm), praesidium (patrimonium), medtem ko se nanaša izraz varstvo, die Obhut, tutela, na pojem dejanske, praktične varstvene skrbi za človeka ali stvar, ki je predmet varovanja. Zakoni, oblastva, sodniki in pravni zastopniki vseh vrst nudijo državljanom zaščito njihovih pravic, ne nudijo jim pa osebnega varstva, ker skrb za varstvo ščitencev ne sodi v njihovo pristojnost. Zgodovina uči, da fevdalni gospodarji in njihovi organi niso dajali podložnikom varstva, temveč zaščito. Dolžnost sodno pooblaščenega varuha pa je, da daje svojemu varovancu varstvo tako, kakor mu ga nalagata zakon in varstvena oblast, ki sama varovancem seveda ne moreta nuditi varstva, marveč le pravno zaščito. Razlikujemo socialno varstvo, kolikor gre za varstvo ljudi, ki niso samopravni in potrebujejo osebno oskrbo, od socialne zaščite, kolikor gre za zavarovanje drugih interesov zaščitnih ljudi, zlasti za upravo njihovega premoženja brez čunvanja njihovih osebnosti. In celo kadar gre za varnostne naprave zaradi varstva delavcev pri strojih in v tovarniških prostorih, govorimo o zaščiti zdravja, telesa in življenja, o osebni zaščiti pri delu in o zaščitnih ukrepih, n. pr. o zaščiti pri delu z radioaktivnimi izotopi. Skratka, o varstvu v tehničnem smislu govorimo le tedaj, kadar je predmet skrbi čunvanje osebe, če pa ne gre za tako čunvanje, obstoji le dolžnost, nuditi zaščito, pa najsi je ogrožena tudi osebna varnost ljudi.

Strokovni izraz zaščita je poleg termina varstvo znanstvenemu izrazoslovju neogibno potreben, ker je nenadomestljiv in ustaljen. Nasprotna trditev nekaterih puristov je strokovno in jezikovno neutemeljena.

9. *Sklepna beseda*. Bralcu smo predočili nekaj ekstemporiranih primerov prizadevanja, da se po mnogih letih mirne rabe odpove slovensko gostoljubje nekaterim domačim besedam, zlasti pa mnogim dodobra udomačenim slovanskim izposojenkam. Določeno število srbohrvatskih terminov v slovenskem znanstvenem jeziku je naravna posledica sosedstva z deželo, ki je bila v izrazoslovnem oziru v marsičem pred slovenščino. Lahko bi navedli še več drugih, v tej študiji neobravnavanih primerov. O pojmovnem razločevanju glagolov odgovarjati in ustrezati na primer je bilo zaradi odklonilnega stališča urednikov SP 1950, 448, ki so kratko in malo zavrgli srbohrvatsko izposojenko odgovarjati, že dosti razpravljaja v JiS V, 93 in 156, ter je zadeva dognana tako, da se ta glagol spet rabi za izražanje in opis nepravšnje primerjave soodnosnosti v prostoru in času. Na zahtevo nekaterih drugih jezikoslovcev se zadnji čas v slovenščini vedno bolj opuša srbohrvatska izposojenka imovina, čeprav je ta beseda s svojimi izpeljankami vred od leta 1880 (*Cigaletova Terminologija*) potrjena in priznana tako od leksikografov kakor tudi od pisateljev (Fran Levstik je celo skoval novinko imovnik, der Besitzer, possessor). Zdaj beremo že na vseh področjih slovenske književnosti o »premoženju«, ki da je mestno, komorno, deželno, državno, skupno, občinsko, javno in obče, pa o premoženju, ki da je pravna oseba, ter o premoženjski plati pravnih ustanov in o premoženjskih kaznih. Če smo se pod vplivom priznanih pojmov premóžen in premóžnost morali končno vdati rabi kalka pre-móženje = Ver-mógen, pa moramo to besedo in njene izpeljanke vsekakor omejiti na pojem zasebne imovine (Privatgut, bona), kakor smisel besede jasno zahteva, nikakor pa ne smemo besed imovina in imovinski nadomeščati v znanstvenem izrazoslovju z besedama premoženje in premoženjski, kadar gre za pojme, ki niso s področja ožjega zasebnega prava, n. pr. za pojme pravo, davek, gospodarstvo, interes, kazen, osnova, popis, predmet, pregled, prenos in prenosnina, razmere, stan, vprašanje, zmožnost ipd.

Podobne že popolnoma usvojene srbohrvatske novinke zamenjujejo nekateri naši strokovni in jezikovni uredniki brez predhodnega anketiranja le prečestokrat s takimi domačimi besedami, ki niti po duhu niti po obliki zdaleč niso tolikanj ustrezne kakor dosedanji strokovni izrazi, ki so se docela obnesli. Takšno prizadevanje more dobiti

^{*} Pričujoča študija je bila napisana prej, kakor je Boris Urbančič v JiS VI, 243 sl., obsodil opuščanje ustaljenih izrazov: socialno skrbstvo, zdravstvena zaščita in otroško varstvo.

celo značaj zoprnosti, če privede do tega, da se spravi slovenščina ob diferencirane pojme tako, da bi morali poslej rabiti samo en termin za dva različna pojma. Čistilcem jezika, ki ne spoštujejo zlatega reka *quieta non movere*, kličemo v spomin svarilo Antona Bajca (JiS V, 134), da se mora gledati na vprašanje slovanskih izposojenk celotno, ne pa posamezne izmed njih trgati iz vrste in jih neupravičeno postavljati na sramotni oder.

Dr. France Goršič

MONOGRAFIJA O SLOVANSKEM PREPORODU

(Frank Wollman, *Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů*, Spisy Filozofické fakulty v Brně, číslo 52, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1958. 244 str.)

Slovenska primerjalna literarna zgodovina se je spet obogatila s pomembno knjigo. Profesor Frank Wollman je napisal delo o tem, kakšno vlogo je imela slovenska ideja v oblikovanju knjižnega jezika pri posameznih slovanskih narodih. Z delom o jezikovno-literarnem prerodu Slovanov je monografsko obdelal predvsem eno svojih tez, ki jo je že večkrat izrazil v dosedanjem delu. Doktor filozofije in profesor slovanskih književnosti je namreč najbolj izdelana osebnost češke znanosti, ki ima za sabo nenavadno bogato življenjsko delo. Sam je ustvarjalec pesmi in zgodovinskih dram ter odličen organizator znanstvenega dela. Za ljudsko poezijo je pokazal veliko zanimanje že 1928 v knjigi *Slovesnost Slovanů*, v kateri je — prvi v ČSR — obravnaval to področje. Za tem je sledila vrsta monografskih študij s področja slovanskih literatur, v katerih je obdelal srbsko in hrvatsko, bolgarsko in slovensko dramatiko ter analizi dodal posebno sintetično delo *Dramatika slovanského jihu* (1930). Kot eden največjih slovenskih književnostistov je pred Dimitrijem Čiževskim podal teoretske temelje svoje vede, ki še danes v celoti veljajo. V polemičnem zagovoru zoper Konrada Bittnerja je 1936 v Brnu izdal knjižico *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské*, v kateri zagovarja tezo o kontinuiteti slovanske kulture. Z novimi vidiki pa je podprl in uveljavil slovansko primerjalno vedo 1948, ko se je v delu *Duch a celistvost slovanské slovesnosti* (*Obrisy slovanstva*, str. 168—224) lotil problematike primerjanja slovanskih literatur.

Profesor Wollman se je v delu *Slovanství v jazykové literárním obrození u Slovanů* lotil geneze slovanske literarne vzajemnosti, se pravi; med slovanske književne fluktuacije, izmenjave vrednot, ki se začena v cerkveno slovansko obdobju ter nadaljuje v konvergencah in divergencah slovanskega razvoja v teku časa do izoblikovanja modernih narodov in narodne zavesti sredi preteklega stoletja. Zato je — časovno vzeto — predmet te knjige v slovanskih stikih med 1750 in 1848. Ti letnici pa veljata za Slovane, ki so bili pod Avstrijo in Ogrsko, ter za Poljake, medtem ko je za Bolgarijo in Makedonijo analogni čas razpet med 1808 in 1878. Profesor Wollman se je s temi problemi že prej obširneje ukvarjal na več mestih, predvsem pa v študijah: *Josef Dobrovský a jazykové literární obrození u Slovanů*, *Sborník prací Filoz. fak. brněnské univ.* 3 (1955), D1; *Předchůdci Dobrovského*, *Slavia* 22 (1953); *Lidová slovesnost v jazykové literárním obrození Slovanů*, *Slavia* 25 (1956) in *Některé projevy vědomí sounáležitosti a součinnosti slovanské humanisticko-barokního rázu*, *Slavia* 26 (1957).

Ideološko jedro je profesorju Wollmanu znana Kollárjeva razprava o slovanski vzajemnosti, ki je v nemščini izšla 1837, v češčini 1853, a bila s programatskim člankom napovedana že 1836. Zato mu je temeljna naloga, pregledati, kakšni odnosi so vladali pred 1750 med slovanskimi deželami na kulturnem področju, ugotoviti idejne tokove XVIII. stoletja, ki so se spojili s Kollárjevo zamislijo ali pa izginili v pesku, in precizirati vplivno območje ter širino literarne vzajemnosti v drugih deželah slovanske Evrope pred 1848. letom.

Temeljna postavka profesorja Wollmana je torej sledenje potem in ciljem, po katerih so se ustvarjali narodni književni jeziki. Pri tem vedno izhaja iz zgodovinskih dejstev, ki mu ne dovoljujejo samovolje ali neresničnih predpostavk. Z dialektično-materialistično metodo je razbil objektivistično-pozitivistične premise in postavke ter pokazal na zapleteno problematiko razvoja narodnostne ideje in na vznik naroda v nezaustavljivih razrednih bojih. Umetniško ustvarjanje razlaga kot transformacijo odražanja zgodovinske resničnosti v jezikovno-predmetnih formah, ki se dá razložiti samo iz politično-socialnih podstav. V tem vidi izhodišče vseh odvisnosti v tako imenovanem med slovanskem mišljenju in s tem razlaga tokove umetniške tvornosti z njeno med slovansko fluktuacijo kakor tudi izmenjavo kulturnih pridobitev, idejno-stilno prežemanje in vzajemnost. Ta misel pa hkrati govori, da ni nekakšnega posebnega, zaprtega »slovan-